

УДК 025.171(0.32)(438):027.021(477-25)

С. О. Булатова,
кандидат історичних наук,
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського

НЕВІДОМІ АВТОГРАФИ ПОЛЬСЬКИХ АВТОРІВ У ФОНДІ 332 ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Приділено увагу невідомим автографам праць польських авторів, зокрема літераторів, перекладачів, композиторів. Висвітлено джерелознавчий аспект дослідження рукописних пам'яток з полоніки у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.

Ключові слова: полоніка, автограф, рукопис, публікація, авторство.

У нещодавно описаному фондi 332 «Рукописи та документи духовних, навчальних інституцій та приватних осіб польського походження середини XVI – початку XX ст.», що зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, серед різноманітних, переважно історично-церковних документів, виявлені та описані автографи творів польських авторів, перекладачів, композиторів. Незважаючи на їхній різноманітний та фрагментарний характер, жанрову приналежність та зміст, кожний з цих невідомих авторських рукописів з полоніки заслуговує на особливу увагу та ретельне студіювання з точки зору літературознавства, текстології, музикознавства та, в широкому сенсі, – історії культури.

Одним з найбільш ранніх у хронологічному відношенні автографів творчих праць у фондi є рукописний переклад військового трактату «Zasady nauki artylleryi» («Основи науки артилерії»), у двох частинах, 1819 р. (ф. 332, № 355).

Після приєднання до Російської імперії Царства Польського головнокомандуючим польської армії був призначений Великий князь Константин, який почав вживати негайних заходів для становлення Польських збройних сил. Так, за його наказом, Ян Косинський, капітан артилерії

й кінної гвардії, переклав низку праць для польських військових фахівців, зокрема, в 1819 р. – польською мовою ґрунтовний трактат «Zasady nauki artylleryi». Cz. 1–2. (ф. 332, № 355). Незабаром, у 1820 р., «Zasady nauki artylleryi» було опубліковано друкарнею урядової комісії війни у Варшаві, й праця стала своєрідним компендіумом для канонерів [1].

Рукопис форматом у 4°, у зеленій шкіряній саф'яновій оправі з тисненням та золотим обрізом. Обсяг ч. 1 – 306 с. авторської пагінації, ч. 2 – 247 с. Текст трактату, написаний каліграфічним курсивом, рясніє таблицями й розрахунковими формулами [2]. Наприкінці книги також вміщено літографовані таблиці I–XIII, але їх фактично 14, – сьома має додаток. Літографії для книги було замовлено й відбито в бюро штабу інтендантства Генерального Війська у Варшаві в 1819 р., як зазначається зліва на аркушах. На кожному аркуші справа також зафіксовані й конкретні прізвища граверів-військових: Бельський, Квасньовський, підофіцери пішої артилерії; Полякевич, поручик пішої артилерії [3].

Згідно з дедикацією французькою мовою, праця з теорії артилерії призначалася для польських артилеристів і була перекладена з російського друку Головного артилерійського управління в Санкт-Петербурзі з присвятою Великому князеві Константину. Згадаємо, що, крім цього трактату, Яном Косіньським, також за дорученням Великого князя, було здійснено ще кілька польськомовних перекладів військових праць з російської та французької мов стосовно фортифікації і способів виробництва пороху [4].

Збережений автограф – попередній варіант праці, або первісна редакція, має незначні текстологічні розбіжності з варшавським друкованим примірником 1820 р. Співставляючи рукопис із друком, зазначимо, що відрізняються лексичні та синтаксичні елементи, а також структура тексту. Це дає змогу простежити процес перекладацької роботи Я. Косіньського, зокрема, відносно того, як змінювався й вдосконалювався текст. Так, відмітимо лексичні зміни: замість «fortesa» в рукопису – «twierdza» в друці, або російське написання «палуба» – в друці це слово вживається польською та деякі інші розбіжності. Розділи рукописної частини 2 складаються з 254 параграфів, на відміну від друку – з 253. Безумовно, всебічний аналіз рукопису та залучення архівних джерел з польських сховищ стосовно Я. Косіньського відкриє нові сторінки в історії перекладу згаданого військового трактату.

Ще більш загадковим автографом польського походження є рукопис «Rys historyczny początku i wzrostu miasta Warszawy i okolic», т. 1 («Історичний нарис про зародження і розбудову м. Варшави та околиць») (ф. 332, № 325). Адже ані автор, ані дата створення цього твору не вказані на титулі рукопису. За тематикою він належить до «varsavianae», присвячений історії Варшави – від заснування міста до тогочасної епохи, тобто першої третини XIX ст.

Первісна назва розвідки – «Warszawa i okolice w 1827 roku» – у рукопису перекреслена [5]. Утім, не зафіксована дата її написання. Однак можемо припустити, що праця незабаром була доповнена і відноситься до 1727–1729 рр. Найпізніша дата вказана в тексті – 1829 р. Згадка в параграфі X про перебування автора в цьому році в Угорщині доводить, що текст був написаний не раніше 1829 р. та не пізніше листопада 1830 р. (про це див. нижче) [6].

Автор розпочав розвідку історичним екскурсом у минуле польської столиці. Далі, в параграфах II–V, висвітлені географічне положення та населення міста, наявні відомості про давні пам'ятки – катедральний костел Св. Яна, костел бернардинів, костел кармелітів, Королівський замок, колону Зигмунта.

Інтерес становлять реалії варшавського життя напередодні польського повстання 1830 р., описані в параграфах VI–VIII. Крім старовинних вулиць, історичних пам'яток, палаців, костелів, кляшторів, згадуються шпиталь Немовляти Ісуса, Будинок Комісії скарбу, палац Польського банку, Національний театр тощо. На особливу увагу заслуговують описання академічних, науково-культурних установ та закладів тогочасної столиці – Варшавського королівського університету, Варшавського королівського товариства друзів науки, Публічної бібліотеки, Ботанічного саду та Обсерваторії.

У параграфах IX–X окремо розглянуто національні свята та звичаї поляків у порівнянні їх із звичаями близьких слов'янських народів. Наприкінці історичного нарису, в параграфах XI–XIII, стисло характеризуються околиці Варшави (у тогочасному розумінні) та їхні найцікавіші пам'ятки. Автор описує чудові варшавські околиці – Уяздув, Лазенки, Бельведер, Мокотув, Вілянув, цвинтар у Повонзках, Маримонт, Беяни, Рашин, Яблонна, Непорент тощо.

Згаданий рукопис форматом у 4°, складається з 13 тематичних параграфів і 211 с. авторської пагінації (арк. 72–77 відірвані й збереглися лише

у фрагментах), або 124 арк. Текст містить посилання й наприкінці – примітки до I тому [7].

Цілком очевидно, що рукопис був призначений до друку, оскільки наявні численні помітки, авторські правки, вставки із спеціальними підготовчими до друку позначками. Також наявні цензурні позначки (т. зв. «parafki»). Про підготовку до друку свідчить приписка наприкінці рукопису від 8 листопада 1830 р. Лубковського, президіяльного референта у Варшаві: «Niniejsze rękopism na każdej karcie zaparafowane, pozwala się drukować, z warunkiem okazywania w korektach dla zwykłego sprawdzenia») («Рукопис на кожному аркуші підписаний, дозволяю друкувати за умови звірки коректури») [8].

Хоча ім'я автора цього історичного нарису не зазначено, вдалося встановити, що твір належить Казимежу Владиславу Вуйціцькому [9]. Рукопис подібний до його твору «Opis miasta Warszawy i jej okolic». Повністю твір взагалі ніколи не публікувався, він відсутній у бібліографії К. Естрайхера. Але вибрані частини праці «Rys historyczny początku i wzrostu miasta Warszawy» (або дещо інша назва – «Opis miasta Warszawy i jej okolic») друкувалися на шпальтах польського часопису гуманітарного напрямку «Dziennik Warszawski» в 1827 та 1829 рр. під редакцією Яна Казимежа Ординця [10]. Так, було видано в 1827 р. у трьох номерах – № 26 – «Kościół katedralny Śgo Jana» (із допискою [перекл. наш], що це – витяг з «Opisu miasta Warszawy i jej okolic» К. В. Вуйціцького), у № 27 – «Kościół XX. Bernardynów» (із подібною допискою), у № 31 – «Zamek Krolewski w Warszawie», та в 1829 р. – у № 45 – «Rys historyczny początku i wzrostu miasta Warszawy» (із показовою допискою, що це витяг із «Opisu historycznego miasta Warszawy», який є в рукописі).

Отже, після останньої журнальної публікації 1829 р. рукопис, як зазначено вище, знаходився в процесі підготовки його автором до друку. Проте навряд чи він був опублікований взагалі, враховуючи напружену політичну ситуацію в зв'язку з польським повстанням 1830 р. та участь у ньому автора рукопису – Казимежа Владислава Вуйціцького (1807–1879), мандрівника, письменника, історика літератури, видавця. Він брав участь у літературному житті Варшави, дебютував у часописі «Dziennik Warszawski» у 1827 р. У 1827–1830 рр. Вуйціцький багато мандрував, зокрема відвідав Угорщину (до речі, саме цей факт побіжно згаданий у тексті рукопису). Після поразки польського

повстання 1830 р., в якому К. В. Вуйціцький брав участь, він перебував у вигнанні, зокрема на Покутті, та підтримував творчі зв'язки з львівськими літераторами. У 1834 р., після повернення до Царства Польського, був ув'язнений у Замості. Згодом, у 1843 р., оселився на постійно у Варшаві, був архівістом і бібліотекарем Сенату, а далі, в 1862 р., – управляючим друкарнею Комісії Справедливості. Одночасно Вуйціцький займався публіцистикою та видавничою справою, активно співпрацював з популярними польськими часописами та виданнями, зокрема, з 1850 р. редагував «Biblioteka Warszawska», і був членом деяких редакцій. Тривалий період він – хронікер варшавського культурного життя. Крім фрагментів з «Opisu miasta Warszawy», К. В. Вуйціцький опублікував низку творів, комедію, повісті, розвідки зі слов'янського та польського фольклору й старожитностей тощо [11].

«Rys historyczny początku i wzrostu miasta Warszawy i okolic», або «Opis miasta Warszawy», належить до раннього періоду творчості К. В. Вуйціцького. Згодом літератор неодноразово звертався до варшавської тематики, зокрема присвятив цвинтареві в Повонзках розвідку «Cmentarz rowązkowski pod Warszawą» (Warszawa, 1855, 3 t.). Комплексний аналіз усіх параграфів тексту рукопису «Rys historyczny...» визначає цілісність змісту нарису, дає змогу оцінити його в повному обсязі та зрозуміти концепцію К. В. Вуйціцького в процесі написання твору. Також важливим є детальне співставлення тексту із опублікованими фрагментами. Не менший інтерес викликає джерелознавчий аспект побутування рукопису К. В. Вуйціцького та наступне з'ясування обставин, за якими цей твір відклався у фонді.

Літературну спадщину польських письменників і поетів середини ХІХ ст. у фонді репрезентують автографи творів і перекладів Яна Прусіновського та Феліціана Медарда Фаленьського.

Ян Прусіновський – польський поет, адвокат за фахом, громадський діяч. Він народився на Волині в 1818 р., був випускником Любарської василіанської школи, студював право в Київському, Казанському та Московському університетах, останній заклад закінчив у 1850 р. Як член польської патріотичної організації в 1843 р. був заарештований царською владою та засланий до Симбірська. У 1848 р. він оселився з батьками на Волині, в Житомирі, і його дім став осередком польського культурного життя цього міста. В 1853–1860 рр. Я. Прусіновський був близь-

ким співробітником Юзефа Ігнація Крашевського, а під впливом Юзефа Богдана Залеського лірика Прусіновського збагатилася українськими фольклорними мотивами. Він писав та публікував власні вірші («Poezje», 1856 р.), а також перекладав польською мовою твори Пушкіна, Лермонтова, Гейне. Помер Я. Прусіновський в Житомирі у 1892 р. [12].

У фонді відклалися два унікальних рукописи Я. Прусіновського – оригінальні поетичні і драматичні твори та польськомовний переклад з німецької лірики Гейне.

Перший рукопис – невеличкий збірник, у 4° (ф. 332, № 331), що містить «Poezye wcześnieysze...» («Ранні поезії»), т. зв. «Corpus delicti I» та фрагмент з прологу незакінченої драми «Hanula» («Гануля»). Поетичний дорожок Я. Прусіновського складають вірші, написані, як свідчить його власноручне датування, у 1842 р. («Kocham siebie»), у 1844–1846 рр. у Пензі й Казані («Żegnaj, družko», «Przezute», «Duma Żeglarska», «Mary» тощо), а також у 1852–1858 рр. у Житомирі («Żal koniku, żal mi siebie!», «Dumka pokutnicza», «Boża czeladka», «Rapsody pana Macieja Nabakier w dwóch pieśniach» тощо) [13]. Як бачимо, незначна частина поезій Я. Прусіновського бере початок у ранньому періоді його творчості, переважна більшість відноситься до часів заслання, а також до пізнішого проживання в Житомирі.

Незавершена драма «Hanula» написана Я. Прусіновським у 1842 р, це зафіксовано власне автором наприкінці тексту [14]. Дія п'єси також розгортається на Волині через кілька років після епідемії холери; у ній репрезентуються сцени з польського старосвітського життя ХІХ ст. Головною героїнею однойменної драми є Ганулька – «сільська молоденька дівчина з пташиним серцем і голівкою та дуже гарненьким личком» [переклад наш. – С. Б.] [15]. Залишається невідомим, чи закінчив Я. Прусіновський цю п'єсу та чи був цей драматичний матеріал втілений на сцені? На нашу думку, драма так і не була остаточно завершена, адже будь-яка згадка про неї відсутня в польських бібліографічних та біографічних виданнях [16].

Зауважимо, що підпис поета в цьому збірнику відсутній, проте автентичність рукопису Я. Прусіновського та джерело надходження завіряє приписка на титулі іншого відомого польського діяча, також пов'язаного з Україною, – Антонія Станіславського «Autograf ofiarowany mi przez autora. A. Stanisławski» («Автограф подарований мне автором. А. Станіславський») [17]. Отже, власне сам поет подарував А. Станіславському цю збірку. Про обставини дарування в записі не згадується.

Саме такий підпис А. Станіславського наявний і в іншому рукописі Я. Прусіновського – «Autograf ofiarowany mi przez tłumacza. A. Stanisławski». Він свідчить, що автограф був подарований перекладачем Я. Прусіновським [18].

Автограф Я. Прусіновського, ймовірно, 1867 р., є рукописним перекладом з німецької польською мовою «Книги Пісень» Генріха Гейне – «Księgi Pieśni» («Buch der Lieder») (ф. 332, № 340). На жаль, цей невеличкий за обсягом зошит, розміром у 4°, розшитий. Збереглося лише 25 арк. тексту рукопису, або сторінки 37–40, 65–104. За змістом наприкінці зошита встановлено, що в рукописі бракує «Слова про Генріха Гейне», яке, на зразок передмови, містилося на арк. 1–37, а також відсутні с. 41–64 авторської пагінації [19].

Що ж пов'язувало обох польських діячів? Зауважимо, що в їхніх долях було багато спільного. Антоній Роберт Станіславський (1817–1883) був професором-правником Казанського і Харківського університетів, письменником, перекладачем. Він також народився на Правобережжі України, на Київщині, навчався в Київському університеті Св. Володимира на юридичному факультеті. Саме під час навчання в Києві, за даними Польського біографічного словника, відбулося його знайомство з Я. Прусіновським, що згодом переросло в тривалі дружні стосунки [20]. Станіславський був членом таємного товариства, за що також постраждав від влади і був переведений до Казані, де розпочалася його серйозна наукова кар'єра в галузі права. Водночас А. Станіславський, як і Я. Прусіновський, займався літературною діяльністю, писав вірші та пісні, що друкувалися в польських виданнях. За сприяння Ю. І. Крашевського він переклав польською мовою «Божественну комедію» Данте з коментарями, опубліковану в Дрездені. Помер А. Станіславський в Білій Церкві в 1883 р. [21]. Співставляючи біографії обох діячів, розуміємо, що поезія та захоплення літературною творчістю були невід'ємною складовою особистих взаємин Я. Прусіновського та А. Р. Станіславського. Отже, в даних рукописах атрибутовано автографи двох відомих осіб – Я. Прусіновського та А. Станіславського.

Визначення ж авторських рукописів самого Я. Прусіновського в контексті досліджень його творчої спадщини сприяє кращому розумінню варіантів рукописних текстів поета та вивченню історії їхнього побутування.

Ще одним літературним автографом можна вважати рукопис твору Феліціана Медарда Фаленьського, підписаний псевдонімом Medard, –

повість «Nad morzem» («На морі») (ф. 332, № 333). Ф. М. Фаленьський (1825–1910) був польським поетом і прозаїком, новелістом, драматургом, автором лірики рефлексійно-меланхолічної спрямованості, представником парнасизму; переважна більшість його творів була опублікована в польських періодичних виданнях [22].

Рукопис повісті «Nad morzem» складається з 31 глави та налічує 71 аркуш. Текст написаний двома почерками: більша частина – арк. 1–9 зв. та 27–66 зв. – одним почерком; арк. 10–26 зв. – іншим. На жаль, порівняти ці два почерки з почерком самого Ф. М. Фаленьського не вдалося, однак можемо припустити, що рукопис – біловий автограф письменника. Адже наприкінці рукопису зафіксовані місце й дата створення повісті польською мовою: «В Любліні в місяці жовтні 1857 р.» [23]. А згідно з джерелами, Ф. М. Фаленьський провів у Варшаві літо 1857 р., де одружився; після того (тобто восени) він завітав до Любліна, а на зиму вже виїхав до Грубешова [24]. Аналізуючи такі біографічні обставини, можна прийти до думки, що рукопис був створений Ф. М. Фаленьським у жовтні 1857 р., під час перебування його в Любліні. На користь такого передбачення додамо, що цей рукопис має незначні різництвання з опублікованим текстом, зокрема в останніх главах.

Щодо історії публікації твору зазначимо, що Вацлав Шимановський, редактор часопису «Kronika wiadomości krajowych i zagranicznych», після повернення до Варшави у 1855 р. запросив Ф. М. Фаленьського до постійної співпраці та замовив йому повість «Nad morzem» [25]. Проте доля цієї повісті була невдалою: невдовзі «Kronika» припинила видавничу діяльність, і рукопис, за який Ф. М. Фаленьському вже заплатили авторський гонорар, був проданий Феліксу Собанському. Отож «Nad morzem» побачив світ лише в 1865 р. Повість, у свою чергу, придбав Міхал Глюксберг, варшавський книгар і видавець, який і надрукував її у щойно створеному ілюстрованому тижневику для жінок «Bluszcz», починаючи від № 1 і до № 13 [26]. Під час підготовки повісті до друку редакторка «Bluszczu» Марія Ільницька, без згоди Фаленьського, самостійно, на власний розсуд привнесла певні зміни у текст, що, зрозуміло, згодом викликало невдоволення автора [27].

Отже, остаточний висновок щодо автентичності автографа рукопису ще вимагає подальшого уточнення, зокрема порівняльного аналізу з публікацією 1865 р. та, передусім, звірки обох почерків рукопису із рукою власне Ф. М. Фаленьського.

Окрему групу творів авторів з католицького духовного середовища репрезентують автографи Еразма Лавданського (сер. XIX ст.) та Діонісія Бончковського (поч. XX ст.), збережені у фонді.

Еразм Лавданський, ксьондз, доктор теології, був укладачем лексикографічної праці «Słownik potrzebniejszych wyrazów polskich, rossyjskich, francuzkich i italiańskich czyli włoskich» («Словник польсько-російсько-французько-італійський») (ф. 332, № 275). Обсяг рукопису становить 95 сторінок авторської пагінації, книга форматом у 2°, у шкіряній оправі з тисненням.

Еразм Лавданський, будучи ще пробощем Кульчинецького костелу Луцько-Житомирської дієцезії, виїхав 16 березня 1847 р. у відрядження до Таганрогу за розпорядженням Міністерства внутрішніх справ та був призначений для духовного служіння італійців-католиків, які оселилися на Азовському узбережжі, в Таганрозі. Як зазначив сам Е. Лавданський у передмові до «Słowniku», у Таганрозі, «маючи вільний час від духовних зайнять», він розпочав укладання словника, необхідного для парафіян-італійців [28].

Втім, окрім словника, ксьондз Лавданський згадав й інші власні наукові студії. Проте навряд чи серед низки його перекладів з французької мови польською, зокрема пісень з «Одиссеї» Гомера, «Звільненого Єрусалима» Торквато Тассо, казань на поховання Флешієра, та перекладів богословських розвідок, зокрема з італійської, щось було надруковане. Швидше за все, йдеться про аматорські переклади, серед яких ксьондз вказав і публікацію перекладу книжки «Łatwy sposób ofiarowania się Bogu» (Луцьк, 1828) [29]. На жаль, цей друк у польських бібліографічних довідниках, зокрема у виданні «Bibliografia polska XIX st.» К. Естрайхера, не зафіксований.

Робота Е. Лавданського була актуальною для італійців, які осіли в Таганрозі, оскільки містила найвживаніші польські слова за алфавітом і паралельний переклад їх російською, італійською та французькою мовами. Наприкінці словника містилися переклади деяких виразів [30]. Крім того, в книзі також міститься проповідь італійською мовою перед вірними на Страсну П'ятницю, яке Е. Лавданський виголосив у цей день 1849 р. [31].

Отже, автора цього рукопису не можна назвати визнаним богословом, проте власне рукописний автограф є прикметним зразком лексикографічного доробку Кульчинецького пробоща з Волині Е. Лавданського,

який перебував з духовною місією в Таганрозі в середині XIX ст. Також дослідження рукопису висвітлює факт діяльності та місіонерської підтримки католицьким духовенством Російської імперії італійців, які оселилися в той період у Таганрозі.

Навпаки, інший автограф авторства католицького ксьондза належить відомому на той час префектові київських шкіл Діонісію Бончковському. Д. Бончковський (1868–1953), папський камергер, Бердичівський пробош, був автором кількох праць для католицької молоді [32]. Згодом, вже в 1919 р., він створив патріотичний «Podręcznik społeczno-polityczny Polaka» антибільшовицької спрямованості. У фонді зберігається автограф його дослідження «Obszerny wykład nauki kościoła katolickiego (część dogmatyczna)» [«Розгорнутий виклад науки римо-католицького костелу. (Частина догматична)»] (ф. 332, № 268) Розвідка створена в 1904 р. у Києві.

Рукопис написаний польською та латинською мовами, форматом у 2°, складається зі 145 сторінок авторської нумерації. Основному тексту викладу передують авторська передмова. Автограф має численні правки Д. Бончковського, що віддзеркалює копіткий процес редагування тексту автором.

Рукопис містить вклеєні ілюстрації, відбиті в літографічній друкарні Івана Чоколова в Києві. Титул прикрашає зображення неоготичного костелу Св. Миколая в Києві, спорудженого католицькою громадою в 1899–1909 рр. [33].

У тексті цього автографа також зафіксовані етапи надання дозволу для його друку католицькими ієрархами. Перед передмовою йдеться про дозвіл апостольського протонотарія прелата А. Крушинського, замість біскупа, наданий 43 грудня 1903 р. у Житомирі. Нижче – дозвіл Цензурного Варшавського комітету, засвідчений гербовою печаткою 4 січня 1905 р. у Варшаві [34]. Незабаром, у 1905 р., рукопис форматом у 4° був опублікований в Києві друкарнею купця Івана Чоколова, що знаходилася на вул. Фунду-клеївській, 22. Утім на титулі друку, в порівнянні з рукописом, праця визначена, як підручник до науки релігії римо-католицького костелу, укладений магістром теології Д. Бончковським для молоді [35].

Серед автографів наукових праць виділяється рукопис Адама Ідзьковського «Monumento del secolo [Cosmologografia]. Scritto assoluto comune per le lingue delle tutte nazioni...» («Космологографія. Спільне письмо для мов усіх народів») (ф. 332, № 362). Цей трактат є спробою створення

універсальної мови, зрозумілої для різних народів світу. Рукопис віддзеркалює такий важливий аспект творчості А. Ідзьковського, як звернення до актуальної в ту епоху ідеї створити єдину для всього людства мову.

Адам Ідзьковський – польський архітектор і теоретик архітектури, представник пізнього класицизму, конструктор, поет. Народився в с. Трусколяси Ломжинського повіту 24 грудня 1798 р. Після закінчення будівельного відділення Варшавського університету в 1824 р. він отримав стипендію в Італії, у Флоренції, в Академії витончених мистецтв, членом якої він згодом і став. Після повернення на батьківщину в 40-х роках ХІХ ст. А. Ідзьковський працював архітектором та будівельником імператорського замку і палаців у Варшаві і Скерневице. Учень і послідовник Антоніо Корацці, А. Ідзьковський проектував палаци, будівлі та помники у Варшаві, а також у Литві, Білорусії, Мазовії та інших регіонах. Крім архітектури, він займався скульптурою, поезією, музикою, механікою тощо. Помер А. Ідзьковський 3 травня 1879 р. у м. Літині Подільської губернії в Російській імперії [36].

Автограф дослідження А. Ідзьковського «Космологографія. Спільне письмо для мов усіх народів» має правки олівцем та чорнилом і численні авторські вставки в тексті. Ймовірно, термін «космологографія» був винайдений самим А. Ідзьковським від поєднання лексем «космо» (спільний) та «логографія» (логотип з ідеєю), який передбачав [37] принцип заміни слів знаками. Сам А. Ідзьковський зазначив на титулі, що ця праця – «помник століття, письмо незалежне й спільне для мов всіх народів» [38].

Ймовірно, трактат призначався для Всесвітньої виставки 1873 р. у Відні. Характерною рисою виставки була увага до національних культур країн-учасниць. На це вказує запис, створений не раніше 12 грудня 1874 р., де йдеться про обставини побутування рукопису [39]. А. Ідзьковський зафіксував, що 7/19 березня 1873 р. він надіслав свою працю з Літина до Дрездена, де тоді жив польський письменник Юзеф Ігнацій Крашевський, для того, щоб останній привіз рукопис до Відня як експонат для виставки. Проте, як зазначає автор, через запізнення термінів твір на Всесвітню виставку не потрапив [40].

Рукописний трактат, форматом у 2°, обсягом 166 арк. авторської нумерації, має коленкорову оправу з тисненням. Розгорнутий титул рукопису подається італійською, польською, французькою, німецькою і російською мовами. Праця складається з передмови, викладу системи

створеного А. Ідзьковським письма (57 арк. авторської нумерації) та словника – логографічних знаків із паралельним перекладом зазначеними вище мовами (166 арк. авторської нумерації). Крім цього, в передмові є поетичні римовані вкраплення в паралельному перекладі [41].

Рукопис датується А. Ідзьковським 1 серпня 1872 р., місцем написання названий Літин. Згідно з його нотатками, укладене ним універсальне письмо налічувало тоді 3720 логографічних знаків, або фігур, як сам А. Ідзьковський їх називав. Утім і після закінчення укладання цього словника автор продовжував його поповнювати, оскільки зберігся запис від 13 лютого 1873 р., – тоді письмо налічувало вже 3827 фігур-логограм [42].

Це наукове дослідження так і не було опубліковане, як і решта інших праць А. Ідзьковського з різноманітної тематики, які залишилися в рукописах [43].

Наприкінці звернемо увагу на автографи нотного рукопису музиканта і композитора Болеслава Яна Чвікліча. У фонді зберігся біловий автограф «Czy ze mnie mógł być polski kompozytor? Zbiór oryginalnych chorków w polskim stylu» («Чи був би з мене польський композитор?») (ф. 332, № 349–350). Частина 2 датована 19 квітня – 9 липня 1911 р., а частина 3 – 12 липня 1911–14 квітня 1912 р.; обидві частини були написані в Києві [44].

Збірка композицій для чотириголосого мішаного хору складається з двох томів альбомного формату, в 4°, – Ч. 2 (№ 102–202) та Ч. 3 (№ 203–303), обсяг кожного тому – 118 арк. Частина 2 та 3 містять символічну присвяту: «Польській поезії та її творцям», яка демонструє пропольський патріотичний дух композитора. Окрім того, в ч. 3 є також польськомовна присвята пам'яті Франца Йозефа, Імператора Австро-Угорщини, «неувінчаного польською короною, ... покровителя польської культури та палкого захисника прав польського духу» [45]. Поряд з присвятою композитор вмістив прохання, навіть засвідчене власноручним автографом, щоб його твори «виконували тільки з оригінальним польським текстом, оскільки навіть незначний відступ від цих засад зашкодить їхній милозвучності та цільності, а його власні ідеали скривдить» [46].

Поетичні тексти, вміщені в рукописі, свідчать про те, що Б. Я. Чвікліч втілював національні ідеї польського патріотизму у власній музичній творчості. Його музика створена на вірші популярних польських поетів – Теофіля Ленартовича, Віктора Гомулицького, Антонія Ланге,

Вінсента Поля, Яна Прусіновського, Яна Кохановського, Феліціана Медарда Фаленьського, Франтішка Карпінського та багатьох ін. Однією з найулюбленіших авторок Б. Я. Чвікліча була його сучасниця Марія Конопницька, – до її поезії він звертався найчастіше.

На жаль, прізвище музиканта Б. Я. Чвікліча відсутнє в польських музичних довідниках та енциклопедіях. Проте каталог музичного магазину Леона Ідзиковського, що знаходиться в Києві, на Хрещатику, 22, пропонує виконавцям його ноти «Mój mazurek» (для фортепіано, в дві руки), а також пісні в розділі «Śpiewy polskie» (на один, два і більше голосів, у супроводі фортепіано) – «Grzmią kaskady» та «Ty za ciemną skryte chmurą». Твори Б. Я. Чвікліча містяться також у комісійному каталозі магазину Л. Ідзиковського 1915 р. [47]. Отже, швидше за все, польський музикант і композитор-аматор Б. Я. Чвікліч належав до київських музичних кіл початку ХХ ст.

Досліджуючи аспект географічного місцезнаходження авторів описаних рукописів, відзначимо, що більшість з них походить з Правобережної України, зокрема з Волині (Я. Прусіновський, Е. Лавданський, Д. Бончковський), Поділля (А. Ідзиковський), Київщини (А. Станіславський, Б. Я. Чвікліч). Утім у фонді 332 є й автографи, автори яких не пов'язані з тогочасними теренами польсько-українського пограниччя: йдеться про Я. Косіньського та Ф. М. Фаленьського. Авторство К. В. Вуйцицького, атрибутоване на підставі бібліографічних даних, також вказує, скоріше, на великопольське походження рукопису.

Насамкінець акцентуємо на джерелознавчому значенні цих авторських рукописів. Отож комплексне вивчення польських автографів з фонду 332 Інституту рукопису НБУВ є незаперечно значимим та перспективним в контексті досліджень археографічної та історико-культурної спадщини України.

Виявлення та описання автографів з полоніки сприятимуть встановленню фактичного обсягу розпорошеної рукописної спадщини знаних діячів та висвітленню творчого доробку невідомих авторів. На сьогодні залишається відкритим і питання історії побутування авторських рукописів. Звернення до цих рукописних пам'яток – радше попередня спроба повернути увагу до них з метою, що в майбутньому через подальше студіювання текстів та залучення нових архівних документів вдасться досягти остаточної ідентифікації автографів.

Список використаних джерел

1. Kościński Jan // Estreicher K. Bibliografia polska XIX st. – Т. 2. (G–Ł) – Kraków, 1874. – S. 444.
2. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ), ф. 332, № 355.
3. Там само, табл. I–XII.
4. Kościński Jan // Estreicher K. Bibliografia polska XIX st. – Т. 2. (G–Ł) – Kraków, 1874. – S. 444.
5. ІР НБУВ, ф. 332, № 325, арк. 1.
6. Там само, арк. 92.
7. Там само, арк. 122 зв.–124.
8. Там само, арк. 124 зв.
9. За допомогу при атрибуванні цього твору та його авторства висловлюємо подяку польській дослідниці доктору Аліні Дзенчул, директоріві наукової бібліотеки Королівського Замку в Варшаві.
10. Wójcicki Kazimierz Władysław // Nowy Korbut. Т. 9: Romantyzm. – Warszawa, 1972. – S. 334.
11. Ibid.
12. Prusinowski Jan // Polski słownik biograficzny. – Т. 28. – Wrocław, 1984–1985. – S. 589–591.
13. ІР НБУВ, ф. 332, № 331, арк. 9 зв.–45.
14. Там само, арк. 1–9.
15. Там само, арк. зв.
16. Prusinowski Jan // Polski słownik biograficzny. – Т. 28. – Wrocław, 1984–1985. – S. 589–591.
17. ІР НБУВ, ф. 332, № 331, арк. 1.
18. Там само, № 340, арк. 1.
19. Там само, арк. 23–24.
20. Prusinowski Jan // Polski słownik biograficzny. – Т. 28. – Wrocław, 1984–1985. – S. 589.
21. Станиславский // Русский биографический словарь. Смеловский–Суворина. – СПб., 1909. – С. 316–318.
22. Faleński Felicyan Medard // Encyklopedia powszechna Orgelbranda. – Warszawa, 1861. – Т. 8. – S. 629; Wielka encyklopedia powszechna ilustrowana. – Т. 19. – Warszawa, 1897. – S. 996–999.

23. IP НБУВ, ф. 332, № 333, арк. 66 зв.
24. Grędzielska M. Felicjan Medard Faleński. Wybór utworów. – Wrocław, 1971. – S. XXII.
25. Ibid.
26. Przesławski W. Felicjan Medard Faleński. Żywot i dzieła. – Poznań, 1922. – S. 42.
27. Ibid.
28. IP НБУВ, ф. 332, № 275, арк. 6.
29. Там само, арк. 6–6 зв.
30. Там само, с. 88–95.
31. Там само, арк. 3–4.
32. <http://xarchiwum.pl/baczkowski-patriotyzm-kontra-bolszewizm-i-zydzi-i1786982189.html>.
33. IP НБУВ, ф. 332, № 268, с. 1.
34. Там само, с. 3.
35. Obszerny wykład nauki kościoła katolickiego (część dogmatyczna): Podręcznik do nauki religii rzymsko-katolickiego kościoła / ukł. ks. D. Bączkowski. – Kijów: drukarnia J. Czokołowa, 1905.
36. Idźkowski Adam // Wielka encyklopedia powszechna ilustrowana. – T. 29–30. – Warszawa, 1902. – S. 718.
37. Термін «логографія» був створений в XIX ст. китаєзнавцем Дюпонсо.
38. IP НБУВ, ф. 332, № 362, арк. 2.
39. Там само, після арк. 5 в передмові.
40. Там само.
41. Там само, арк. 4–4 зв.
42. Там само, арк. 166.
43. Idźkowski Adam // Wielka encyklopedia powszechna ilustrowana. – T. 29–30. – Warszawa, 1902. – S. 718.
44. IP НБУВ, ф. 332, № 349–350.
45. Там само, № 350, арк. 3.
46. Там само, арк. 3.
47. Catalogue des ouvrages de musique et des livres publiés par la maison Leon Idzikowski ... – Kieff (IV– Для фортепиано в две руки – Ćwiklicz J. – Mój mazurek. – p. 40; Śpiewy polskie. Na jeden, dwa, więcej głosów z towarzyszeniem fortepianu – Ćwiklicz B. – Grzmią

kaskady – p. 20; Ty za ciemną skryte chmurą. – p. 30; Mój mazurek – p. 40; «Музыкальные сочинения, находящиеся на главном складе в музыкальном магазине Леона Идзиковского, в Киеве, Крещатик № 25; w Warszawie, Marszałkowska №119»: Ćwiklicz B. – Grzmią kaskady. – s. 30; Ty za ciemną skryte chmurą. – s. 30).

Summary

In the article the researcher deals with the unknown autographs of the works of Polish men of letters, translators and composers. The article reflects a source aspect of the study of polonics manuscripts kept in the funds of the Institute of Manuscripts of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine.

Key words: Polonics, autograph, manuscript, publication, authorship.